Kulturális és nyelvi emlékezet.

„Megosztott emlékezet", „emlékezetkonkurencia" az erdélyi regionális irodalmakban

Dr. János Szabolcs
Partiumi Keresztény Egyetem, Nagyvárad

Jan Assmann: *A kulturális emlékezet*

Jan Assmann (1938):

- egyiptológus, vallástörténész

- *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban.* Budapest, 2004.

- Eredeti kiadás: *Das kulturelle Gedächtnis: Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen.* München, 1992.

Jan Assmann: *A kulturális emlékezet*

Az emlékezet négyféle formája:

1. **Mimetikus emlékezet:** utánzó emlékezet, így tanulunk minden cselekvést is.
2. **A tárgyak emlékezete:** a tárgyak az ember saját képét tükrözik, az elmúlt korokból fennmaradt tárgyak segítenek emlékezni az elmúlt korok embereire, cselekedeteire.
3. **Kommunikatív emlékezet**: a kommunikáció révén kialakuló emlékezet
   - a közelmúltra vonatkozik: **nemzedéki emlékezet**. Kb. **80 évet**, **három-négy generációt** képes átfogni.
   - a **negyven év fordulópont**: ui. az egy bizonyos eseményt felnőtt fejjel átélők ekkortól kezdenek el kihalni, ezt követően már csak a következő nemzedék, fiaik és lányaik tudják továbbadni a szüleik történeteit. → „**oral history**”

Jan Assmann: *A kulturális emlékezet*

4. A **kulturális emlékezet**: a **múlt szimbolikus** alakzatokká formálódik át.
   - **DE:** nem a múlt ahogy volt öröklődik át, hanem a **csak a jelenben fontos dolgok** a múltból.
     - **Mitológiát** fon elmúlt korok köré.
     - **Ünnepeket** szervez (**vallásit vagy nemzetit**), hogy a **múltat jelenvalóvá tegye**.
     - Nem magától terjed, hanem **gondosan irányítják**, valaki pedig **ellenőrzi** ezt az **irányítást**: **határokat szabnak**, **előírnak**, szemben a **kommunikatív** emlékezetnél megfigyelhető **szabad terjedéssel → hozzáértő emlékezetformálók**.

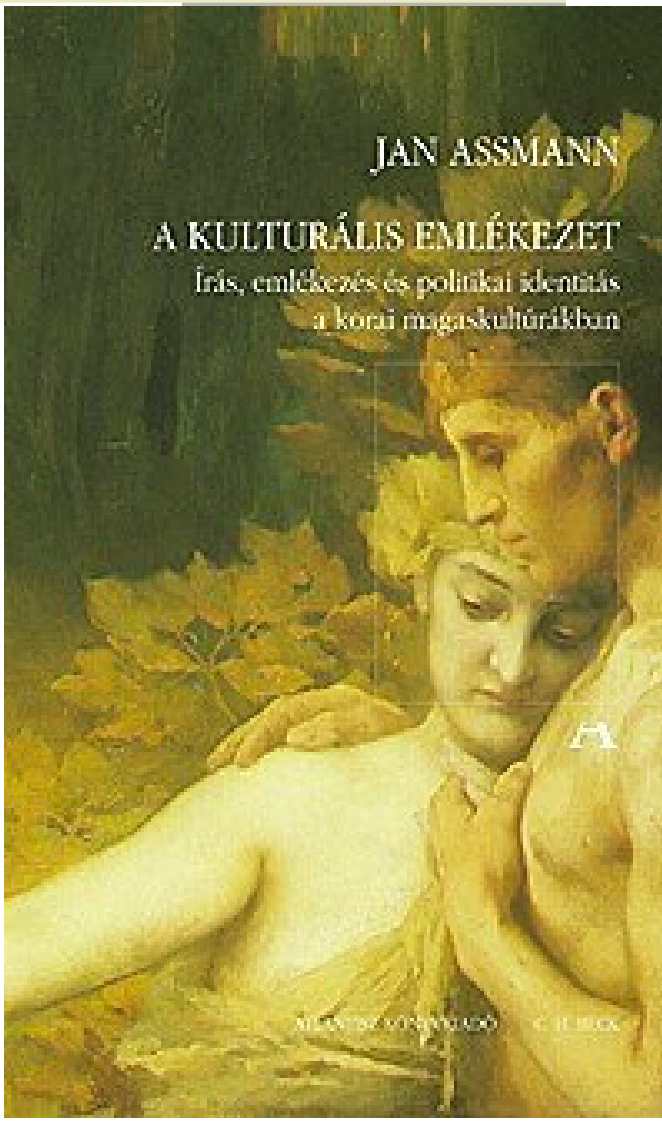

László király-páholy.
Nagyvárad, 1903 XII/15
Tolnay Béla

LES LIEUX DE MÉMOIRE

3 • sous la direction de Pierre Nora

QUARTO
GALLIMARD

Emlékezethelyek

Emlékezethely:

- Pierre Nora (Hg.): Les lieux de mémoire. Bde 1-3. Paris 1984-1992.

Nora tézise:

„*A történelem felgyorsult.* […] Csak azért beszélünk annyit az emlékezetről, mert már nincs. […] A *lieu de mémoire*-ok iránti érdeklődés – ahol kikristályosodik, előbukkan az emlékezet – történelmünk ezen egyedi pillanatához kötődik. […] A folyamatosság érzése a helyekbe költözött át. Helyei vannak az emlékezetnek [*lieux de mémoire*], mivel nincs már valódi közege az emlékezetnek [*milieux de mémoire*].”

materiális emlékezethelyek:

- régiók, városok, épületek, műtárgyak stb.

emlékezethelyek tágabb értelemben:

- történelmi események, személyiségek, intézmények, könyvek, dátumok, mondatok, szavak stb.

Emlékezethelyek

Szerkezet

- **anyagi/virtuális hordozó**
  - esemény, sírhely/emlékmű, embléma, épület, szöveg, intézmény, fogalom stb.
- **szimbolikus jelentés**
  - eredet, győzelem, vereség, nagyság, ellenállás, gyász stb.
- **funkció**
  - a múlt aktuálisan fontos elemeinek hozzáigazítása a mindenkori jelenhez → dinamikus identitásszerkezet fenntartása
- **hálózatosodás:**
  - az emlékezethelyeket összekötő **narratív struktúrák** (pl. „hanyatlás – újjászületés”) →

Az emlékezés paradoxonja: már nem a múltra, hanem az emlékezésre emlékezünk.

Emlékezetkonkurenciák

- **emlékezetkultúrák és identitás**
  - európai kontextus
  - a szomszéd népekhez való viszony
  - etnikai heterogenitás
  - regionális sokszínűség

- **„emlékezetkonkurencia” (Aleida Assmann)**
  - egymással versengő történetfelfogások
  - állandó feszültség a múlt különböző értelmezései között
  - folyamatos harc a domináns pozícióért

Joannis Sachs alias Tót János pasquillus
authore Szent Páli.

Kriva havassának keserű gombája,
Sodoma mellett nőtt Tantalus almája,
Szász szívét emésztő Titius kányája,
Rajtok hóhérkodó lüdérczes bírája;

Pap kotlotta, henger erkölcsű spurius,
Vipera csögéből szottyant fene virus,
Hestneken kölykezett tót canis filius,
Bitangfalván termett kénkő Czabanius;
[…]
Nemzeteddel edgyütt, jól tudgyák, haricskán
Nőttél fel, abájdos tótok között korpán,
Eperjesről apád egy ökör talyigán
Hoza be Szebenbe és úgy lől ott Amán.
[…]

Rút, parázna, tolvaj, gyilkos, istentelen.
Hamishitű, hazug, lator, embertelen,
Az statusok között kocczódó szemtelen,
Dér-dúr, lélek nélkűl, szörnyű rút s kegyetlen.

Látták ezt Pap János, Verder, Rufus, Kinder,
Safarina höldgyed, ó rút gyilkos ember,
De mivel feltetszett mostan az November,
Készül az nyakadra fényes vasheveder.

Méltán, mivel társa voltál az ördögnek,
Hasznoson szolgáltál amaz Lucipernek,
Véghetetlen kárt től mindennemű rendnek.
Hogy tőrben akadtál, hála az Istennek.

Emlékezetformálás a 18. században: útleírások

- Ignatz Edler von Born: *Briefe über mineralogische Gegenstände, auf seiner Reise durch das Temeswarer Bannat, Siebenbürgen, Ober – und Niederungarn.* Herausgegeben von Johann Jacob Ferber, Frankfurt und Leipzig, 1774.
- Griselini, Franz: *Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des Temeswarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrte*. Wien: Johann Paul Krauß, 1780.
- Sulzer, Franz Josef: *Altes und neues oder dessen litteralische Reise durch Siebenbürgen, den Temeswarer Banat, Ungarn, Österreich, Bayern, Schwaben, Schweiz und Elsaß.* 1782 (ohne Ort).
- Lehmann, Johann: *Reise von Preßburg nach Hermannstadt in Siebenbürgen*. Dünkelspiel u. Leipzig 1785.
- Seipp, Christoph: *Reisen von Preßburg durch Mähren, beyde Schlesien und Ungarn nach Siebenbürgen und von da zurück. In drey Abtheilungen.* Frankfurt u. Leipzig 1793.
- Hoffmannsegg, Johannes Centurius von: *Reise des Grafen Hoffmannsegg in einige Gegenden von Ungarn bis an die türkische Gränze.* Ein Auszug aus einer Sammlung von Original-Briefen. Görlitz 1800.

Erdély

„Itt egy névzavar van, amelyet nem értek; kérem, segítsen ki ebből a labirintusból. Mártonfi Ant., Batthyány gróf csillagásza, *Initia astronomica* című művét Alba Carolinában jelentette meg; a püspök azt írta nekem, hogy ez Alba Julae vagy Carlsburg, de a térképeken Weissenburgot találok; melyik most a helyes? Egy helynek nem lehet ilyen sokféle neve.”

Allgemeine Geographische Ephemeriden. Verfasset von einer Gesellschaft Gelehrten und herausgegeben von F. von ZACH. 3. Bd., 2. St., 2(1799), 176.

„Az Erdélyi Nagyfejedelemség, lat. Ultra, vagy Transylvania; magyarul, Erdély-Ország; oláhul Ardaly, az a körívszerű alappal rendelkező, szabálytalan háromszög alakú vidék, amely az osztrák monarchia jelenlegi keleti határán van. Saját keleti határvonala Moldva, dél irányába Oláhország [Havasalföld], nyugat felé az egykori Temesi Bánság, illetve a Magyar Királyság egy része, mégpedig Máramaros megye és Bukovina.”

Michael LEBRECHT, *Versuch einer Erdbeschreibung des Großfürstenthums Siebenbürgen: mit einer kleinen Generalcharte von Siebenbürgen*, Hermannstadt, Hochmeister, 1804, 1.

Erdély és a Bánság mint *locus horribilis*

„Számos angol, német, francia és magyar mint gyógynövénykutató, műértő, megfigyelő, antropológus és tanár utazik. Beutazzák a leglakatlanabb területeket, és sem hőség, sem hideg, sem élelmiszerhiány és különféle más veszélyek sem tántorítják el őket az emberiség számára hasznos tervüktől. Ha eljönnek ide, a gyilkosságokra, a fosztogatásra, az élelem és a kényelem hiányára, valamint más hasonló szörnyűségekre való rosszindulatú utalások elbizonytalanítják őket. Majd visszamennek, anélkül, hogy hasznos terveiket végrehajtották volna. – Így Magyarország áldott részének, a Bánságnak a természeti kincsei, régiségei, növényei, gyógynövényei, ásványai és más termékei ismeretlenek maradnak, míg Erdély a nagy tömegek számára csak háborúi és belviszályai okán marad híres, és csak nagyon keveseknek valódi belső értékei miatt, mert más vidékek, amelyek messze nem rendelkeznek ilyen erényekkel, már jóval alaposabban megismertették a tanuló ifjúsággal.”

Lehmann, Johann: *Reise von Preßburg nach Hermannstadt in Siebenbürgen*. Dünkelspiel u. Leipzig 1785, 2.

Erdély és a Bánság mint az „osztrák monarchia Aldorado”-ja

„Az Erdélyi Nagyfejedelemség, amely az európai keresztény területek végein fekszik, minden tekintetben figyelemre méltó ország. Száztízezer négyzetkilométeren élő lakosságának lélekszáma nem tesz ki másfél milliónál többet, mindenféle istentiszteletet zavartalanul gyakorolnak egymás között az imádat szokványos fajtái mellett, anélkül, hogy egyikük a másikat zavarná, olyanokat is, melyeket másfelé csak könyvekből ismernek.”

„a só és a víz mellett az emberiség legfőbb kincsei, egészséges levegő, eleven, erős, szép emberek, különösen a női nemből, a felszínen; és ez alatt arany, ezüst, ólom, réz, vas, higany és minden egyéb, ami másutt csak szűkösen és egyenként lelhető fel, itt egyszerre elegendő tartalékban van meg”.

Seipp, Christoph: *Reisen von Preßburg durch Mähren, beyde Schlesien und Ungarn nach Siebenbürgen und von da zurück. In drey Abtheilungen.* Frankfurt u. Leipzig 1793, 314, 375.

Erdély és a Bánság mint az „osztrák monarchia Aldorado”-ja

„ A Bánság Európa legáldottabb országai közé tartozik. Ilyen szűk térben a természet alig mutatkozik meg máshol ennyire változatosan, mint ezen a vidéken. Itt barátságos, mint Attikában, ott durva és komor, mint Tobolszk környékén [...], itt fösvény, mint Lüneburg körül, ott pazarló, mint Campaniában. Beláthatatlan puszták váltakoznak dús gabonamezőkkel, náddal benőtt mocsarak csodálatos lombhullató erdőkkel, romantikus hegyi völgyek tágas síkságokkal, és a tájak sokféleségéhez csatlakoznak a különféle tarka és díszes viseletek, valamint a vidék lakosságának eltérő fiziognómiája. Itt sárga hajú, kék szemű németek élnek tehetős falvakban, a következő helységben hosszú inges és bőgatyás oláhok heverésznek tétlenül a faházak ajtajai előtt, míg a következő falu fehér házai előtt zömök rácok dolgoznak, bolgárok szántanak, vagy karcsú magyarok zörgő kocsikon süvítve vágtatnak a puszta felé.”

Leonhard Böhm: Geschichte des Temeser Banats. Zweiter Theil. Leipzig 1861, S. 195.

Erdélyi szászok

„Hogyan maradhatott meg ez a nemzet úgy, hogy nem adott alkalmat sem arra, hogy el kelljen szenvednie karakterének és lelkiállapotának megváltozását vagy megváltoztatását? A régi erkölcsök megtartásával. [...] A nyelv [...] hasonlít a régi németre, ahogyan azt bárki fellelheti Gellert fabuláinak előszavában. […] Az öltözködésben, étkezésben és kényelemben egyre inkább elharapódzó fényűzéstől való távolságtartás volt az a második alap, amelyen a nemzet állhatatossága nyugodott. A nemzet még ma is abba a viseletbe öltözik, amelyben Erdélybe érkezett.”

Seipp, Christoph: *Reisen von Preßburg durch Mähren, beyde Schlesien und Ungarn nach Siebenbürgen und von da zurück. In drey Abtheilungen.* Frankfurt u. Leipzig 1793, 245, 247.

Nyelv(ek)

„A helyi egyháziak között csak egy van, aki szép házat vezet, Koller kanonok, egy értelmes és tanult ember [...] Hét, egymástól nagymértékben különböző nyelvet beszél tökéletesen, nevezetesen: magyarul, németül, latinul, franciául, olaszul, szlovákul és rácul. Ezek a nyelvek itt mind használatosak, és gyakran hallani, hogy ezek közül hármat vagy négyet egyszerre beszélnek az asztalnál. Majdnem minden falusi pap beszél ezek közül három vagy négy nyelven, nevezetesen magyarul, németül, latinul és rácul."

Hoffmannsegg, Johannes Centurius von: *Reise des Grafen Hoffmannsegg in einige Gegenden von Ungarn bis an die türkische Gränze.* Ein Auszug aus einer Sammlung von Original-Briefen. Görlitz 1800, S. 90.

Exitus

„Hazája fővárosát, Nagyszebent, Ön jól ismeri, és nálam sokkal jobban tudja, mi folyik ott – Temesváron? Nos tehát! Hol egy oláh, hol egy rác, hol egy gabona- vagy borkereskedő jön ide, birtokot vásárol és nemesember lesz. A telepesek összepakolnak, és egy részük Bukovinába megy, másik részük vissza Németországba. [...] Röviden: a gyönyörű Temesvár sivár, kietlen, és a büszke magyar vígan csörömpölhet hosszú szablyájával bajszát simogatva a sikátorokban, és sarkantyújval belekarcolhatja főnemesi címerét az ottani kúria szépen berakott és kifényesített csiszolt padlójába, ahogy neki tetszik.”

Sulzer, Franz Josef: *Altes und neues oder dessen litteralische Reise durch Siebenbürgen, den Temeswarer Banat, Ungarn, Österreich, Bayern, Schwaben, Schweiz und Elsaß.* 1782, 5.

Esther Kinsky

- szlavista, műfordító
- Battonya: 7000 lelkes kisváros a magyar–román–szerb hármashatáron
- (Kinsky): egy elfeledett város a lakott világ peremén
- Bánság: egy, a felejtéstől fenyegetett régió, amely összeköti Magyarországot, Romániát és Szerbiát.

Nincs – Nichts

Essay: ***Lektion der Leere. (Nichts. Das Übliche. Nichts.), 2009.***

„A *nincs* a síkság legfontosabb kifejezője, a nélkülözők és a nincstelenek szava. Még soha életemben nem jártam olyan helyen, ahol mindent az határozott meg, ami nem volt. Az alföld nem egy kopár, széles horizontsáv, hanem üres lapostányér, mindent leettek róla, az éhezők tányérja, nincshegy, nincsfolyó, nincstenger, és az élet sem egy olyan-élet itt, hanem egy nem-olyan-élet, nincstelenélet. Néha meg olyannak tűnik ez a vidék, mint egy **tölcséres trianonkráter a kollektív pszichében**, itt lebzsel a folytonos bosszúság a territórium elvesztéséért, e majdnem száz éve húzódó fájdalom, magától csak úgy tényleg nem múlhat el.“

Nyelv(ek)

„Lassan tanultam a nyelvet, mert itt az emberek nemcsak jó néhány elkülöníthető nyelvet használnak, de szemmel, kézzel és szájjal is beszélnek, meg gesztusokkal, például a szemhéj apró rezdülésével, jelentsen bár ez az egyik nyelven valami meghatározottat, egy másikban meg valami nagyon határozatlant vagy éppenséggel valami meghatározott dolog ellenkezőjét.”

Nyelv(ek)

„Az egyik szombaton találkoztam Zoránnal. Biciklijének csomagtartója roskadozott a sírvirágoktól.
Hamarosan Amerikába megyek, mondta. De előtte ki kell mennem a sírokhoz.
És elkezdte felsorolni a halottait. **Mégpedig magyarul, mintha a halottakról csak ezen a nyelven lenne illendő beszélni.**
Az édesanyám, mondta.
A magyarban a közeli rokonok mindig édesek. Az édesanyám, az édesapám, mondják, még ha életben vannak, akkor is. Ez talán a vérségi kötelékekkel függ össze. A vér édes, mondták régebben, amikor gyerek voltam, Németországban.” (Banatsko, 55-56.)

Banatsko

Fejezetcímek:

- **helynevek**
  - Arad
  - Senta (Zenta)
  - Lenauheim (Csatád)
  - Battonya
  - Großsanktnikolaus (Nagyszentmiklós)
  - Gottlob (Kisősz)
  - Grabaț (Grabatz, Garabos)
  - Jimbolia (Zsombolya)
  - Covasinț (Kovászi)
- »**Város**«: London, Berlin, Budapest (?)
- **»Az előző országom«:** Anglia

Emlékezet

emlékezet: töredékes, a főszereplő utazásai során tárul fel

- zsinagóga, zsidó temető
- üzem
- „régen”
- „a forradalom után”

Régen

„Régebben – mindegy, hogy mondják, egészen régen, réges-régen, még a háború előtt, vagy a rendszerváltás előtt –, aki magyarul kezd tanulni, ezt a szót hamar megjegyzi. »Régebben« Battonyán még börtön is volt. »Régről« maradt meg az átszállóhely, a hotel és a börtönön kívül még három nyelv, a magyar, a szerb és a román, a helységnévtáblákon és a pályaudvaron látszódnak még, csakhamar csatlakozik a kínai, mondja később nekem valaki, aki ezzel a konzum álmodozó senkiföldjén a »*Kínai bolt*« monopolizálódására utal.”

Zsombolya, „az álmos gyönyör kicsiny élete”

„Évtizedekkel ezelőtt Jimbolia az Orient Expressz útvonalán feküdt. Sötétben futott be, a vagonablakokból fény hullott a megtisztított peronokra, villák derengtek a vágányok mögötti vidéken, ahol most sápatag lakótömbök állnak, a pályaudvar előterében fényesre pucolt automobilok, és talán boldogtalan szeretők szédelegtek ki a vonatból, az esőverte flaszteren át a korzóra, ki a városi parkba. Ez volt a két háború között, múlt volt annak, aki számokban gondolkodik, vagy egy öregember reszketeg hangja szól a fejében, aki felriad előkerti álmából, mikor visszaemlékszik az Orient Expresszre. *[…] Az álmos gyönyör kicsiny élete tenyészett errefelé…*” (Banatsko, 159-160.)

Gottlob, a temetőfalu

„Gottlob temetőfalu volt, a tekintet akaratlanul is erre fordult az útról, aztán elhaladt a temető mentén, át a mély földúton, az utolsó sírokig, a keresztek tömegén át egészen a nyílt mező pereméig. […] Német sírdombok a magas fák alatt, az elhantoltak ovális fényképei, nők szigorú frizurával, hűvös tekintettel, bajszos urak merev gallérral, csupa régen eltávozott Friederike, Gertrud, Wilma, Paul, Ottó, Oscar, Hermann. Idő, szél és az általános viszontagságok emésztették fel a képeket. Itt-ott már csak az üres, körülfaragott ovális látszott a szürke kövön, az arcok grimaszokká, vigyorokká, vaksággá töredeztek, vagy mindössze egy világos folttá fakultak, melyen már egyetlen arcvonás sem volt kivehető.” (Banatsko, 143.)

Határ

„Pár lépéssel odébb egy tábla emelkedett ki a sásból: „Határ”. Semmi sem volt itt. Senki sem feküdt a fű és a nád között, és senki sem őrzött semmit, se itt, se a másik oldalon. **Senki sem jött, senki se ment el, senki földje volt ez.**”

„Magyarul a *Grenzé*t úgy mondják: *határ.* Rövid, éles szó, sarkos szó, mely jobban illik a határra, mint a *frontiéra* vagy a *granica* vagy éppen a *Grenze,* csupa olyan szó, mely összehasonlítva a *határ*ral kissé lágyan, hanyagul cseng. Az éles szó ellenére a fényszórókkal megvilágított határállomásoktól távol eső határvonalról szóló képzet nem pontos. Az emberek szívesen mesélnek történeteket a határról, amelyek inkább egy mesebeli állatról szólnak, amely ott szunnyad kint, a bizonytalanban, és a mesélés során a hallgató gyakran elfelejti, hogy voltaképpen a határról van szó.” (Banatsko, 58.)

Zsinagóga

„Igen, mondta, a zsinagóga itt volt, ebben az utcában, és apám szombatomként a pádon üldögélt a ház előtt; arra várt, hogy a barátai kijöjjenek a zsinagógából. Todor felemelte csonka kezét, amelyről hiányzott három ujj: Deitsch, így hívták az egyiket, mondta, és Hofman és Schwarz és Ziegler és Gerstner, és aztán egy pillanatra megállt, nem, mondta, várj csak, Deitsch, Hofman, Israel, Ziegler, Hacker, Fromm, minden név után szünetet tartott, és kinézett az utcára, oda, ahol, mint mondta, egykor a zsinagóga állt, és ahol most már csak egy zöldpiros kapu volt nagy, rozsdás foltokkal, mögötte egy téliesen üres kert, barnára hervadt szőlőkacsokkal, tönkrement szerszámokkal a sarokban. így állt ott, és csonka kezével lassan leszámolta az eltűnt zsidókat, de állandóan visszatért a Deitsch névhez, minden egyes újabb számlálást ezzel a névvel kezdett: Deitsch, lógott a fehér levegőben, Deitsch, ez az egyetlen, lusta magánhangzó, és közben lehullott néhány fehér hópehely, aztán egyre több, hogy egy óra múlva fehér legyen minden út.”(Banatsko, 65.)

Németek

„Aradu Nouban az árterületen feküdt a német negyed, elvarázsolt házak félkör alakú teraszokkal és elvarázsolt kertekbe vezető széles, lapos lépcsőkkel, képeskönyvek világa, amelyek messzi gyerekkorom országában már letűnt mesének számítottak. Télaszalta glicíniák fojtogatták a csinos lakok oszlopait, és teljes elhagyatottságukban is szabályosan nyúltak el az ágyások. […] Itt, közelebb a Fekete-tengerhez, mint a német erdőkhöz, feküdt a levitézlett bűbájosság eme lyukacsos szelete, de most mások gondozták és óvták, mert az felmelegíti a szívet, az elvadult bodzabokrok mögött és a csupasz orgonabokroknál, a csobogó Maros és a Temesvár felé vezető zúgó országút között.” (Banatsko, 105-106.)

Lenauheim

„Vannak itt még németek?, érdeklődtem a férfinél, mire egy egész előadást kaptam válaszként, a legvégén azzal a kérdéssel: Mit akar maga a németektől?, mire én: Semmit.” (Banatsko, 151.)

„Lenauheimben sötét emlékművet emeltek a költőnek. A cigányok a házak előtt ülnek, a száradó ruha csattog a tetőkkel fedett verandákon, az udvarokban egyre csak kupacolódik a régi, egymáshoz tapadt limlom: széttört kocsik, amelyek egykor átvágtak a pusztán, autóalkatrészek, felstószolt kerékabroncsok. A házak homlokzatán domborműves írással építtetők neve: Roemer, Paul, Dimescu; más falvakban: Vidicki, Georgiev, Rosen, Matica… (Banatsko, 151-152.)

Bánság – senkiföldje?

- **a bánsági falvak jövője:**
  - kilátástalan a németek kivándorlása után
- **a könyv alaphangulata:**
  - **szomorúság, magány, mulandóság**
- **a vidék emberei**
  - kilátástalanság
  - álmodozás régmúlt időkről

Ursula Ackrill

- 1974, Brassó/Kronstadt /Braşov
- származás: erdélyi német-román család
  - Feketehalom/Zeiden/Codelea
  - apa: szász, anya: román
- tanulmányok: germanisztika és ortodox teológia, Bukarest
- PhD: Leicesteri Egyetem, téma: Christa Wolf
- könyvtáros Nottinghamben

- első regénye: *Zeiden, im Januar [Feketehalom, januárban]*
  - az erdélyi szászok életmódja, mentalitások és pozíciók

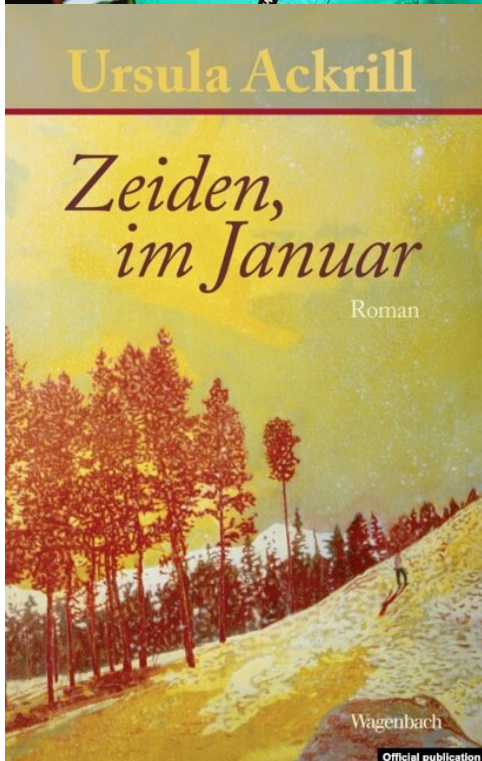

Erdélyi szász emlékezethelyek és önképek

- „Mi a szászok vagyunk, a délkelet-európai rendérzék nemes német korifeusai.”
- „Mi vagyunk a nyugat-európai civilizáció délkeleti előőrse évszázadok óta.”
- „Németségünkben jól elboldogultunk, városokat, katedrálisokat, iskolákat, bankokat, gyárakat építettünk. Szépen kicsinosítottuk itt magunkat Erdélyben.”
- „Ehelyett privát módon a végsőkig kihasználtuk a kiváltságainkat, berendeztünk magunknak egy hangulatos kis országocskát, és nem arra törekedtünk, hogy a korona is megtalálja a maga számítását. próbáltuk biztosítani, hogy a korona megkapja a pénzét. Sajátságos ki szász világunk megőrzését életcélunkká tettük.”
- **„Politikailag egy bordélyház vagyunk, odaborulunk bármely párt nyakába, amelynek szava van a kormányban.”**